

ВЧИНКОВИЙ ПРИНЦИП У ДОСЛІДЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОГО ТА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У дослідженні здійснюється спроба проаналізувати основні тенденції становлення соціальності та духовності сучасної молоді у контексті психології вчинку.

Ключові слова: *вчинок, спільний вчинок, готовність до спільного вчинку, вчинковий принцип історії психології, суб'єктно-вчинкова парадигма.*

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.

Усі історичні епохи суспільного розвитку вносили свої корективи в життя людини, певним чином впливаючи на способи і форми її самоствердження. Проте нерідко аналіз цих впливів перетворювався в галерею теорій, конгломерат персон і феноменів, які змінювали одне одного і мало сприяли вирішенню проблем, що їх переживали нові покоління у виборі свого власного шляху розвитку і освоєння світу.

Ситуація початку ХХІ століття не тільки загострила невирішені соціально-психологічні проблеми кінця ХХ століття, але й поставила нові питання, на які не завжди належним чином може відповісти навіть старше покоління. Що ж до молоді, то її становище є досить складним. Однак саме від життєвого вибору останньої залежить не лише подальший суспільний розвиток, але й певною мірою саме життя в його планетарному масштабі. Унікальність ситуації, в якій знаходиться сучасна молодь, полягає в тому, що вона повинна не тільки виправляти «помилки»

поколінь XX століття, але й відповідати за духовний розвиток людства в XXI столітті. Тому як ніколи актуальною постає проблема визначення сутності і розвитку в людині власне людських якостей, з'ясування логіки історико-психологічного процесу з метою створення сприятливих психолого-педагогічних умов для процесу соціалізації і духовного становлення сучасної молоді.

Свідченням того є насамперед значний інтерес сучасних науковців до таких психологічних властивостей та феноменів людського буття, як суб'єктність (К. Абульханова, А. Брушлинський, В. Васютинський, З. Карпенко, М. Слюсаревський, О. Старовойтенко, В. Татенко, Р. Харре та інш.), автентичність (С. Мадді, Р. Півоваров, Є. Осін, Д. Леонтьєв, С. Семенов, М. Ковальчук, О. Кочубейник, Н. Когутяк та інш.), духовність (І. Бех, М. Боришевський, В. Знаков, Т. Кириленко, О. Колісник, М. Савчин, Є. Помиткін, В. Татенко, В. Франкл та інш.) вчинковість (І. Бех, Я. Кальба, І. Маноха, В. Роменець, В. Татенко, Т. Титаренко та інш.), життєтворчість (Л. Сохань, І. Єрмаков), темпоральність (В. Ковальов).

Особливої уваги в даному випадку заслуговує спроба інтеграції більшості вищезазначених наукових пошуків з метою створення методології, яка зможе повернути психологію до вивчення самої психіки людини, що має свій унікальний особистісний світ (Л. Рубінштейн, В. Роменець) і здатна змінювати себе та навколишній світ. Такою сьогодні є суб'єктно-вчинкова парадигма у психології (В. Татенко), що розглядає людину як суб'єкта духовно-душевного життя, здатного до вчинку.

Учинковий принцип, фундаментально розроблений наприкінці XX століття В. Роменцем, дозволяє означити не лише загальнолюдський спосіб еволюційного поступу окремого індивіда і суспільства в цілому, але й осмислити

причини змін у поведінковій стратегії кожного окремого покоління, зважаючи на соціокультурну ситуацію його розвитку. У даному випадку його належне вивчення, подальша наукова розробка та використання сформульованих положень у психолого-педагогічній практиці виховання молодого покоління можуть допомогти віднайти найбільш дієві, продуктивні соціалізувальні сценарії для учнівської молоді в умовах сьогодення.

Цим і зумовлено вибір *мети* нашої наукової розробки, а саме - дослідження процесу соціалізації сучасної молоді з позиції теорії та методології вчинкового підходу.

Завданнями дослідження передбачалося:

- розглянути соціально-психологічні можливості вчинку як унікального механізму соціалізації людини;
- виявити основні відмінності у вчинкових проявах сучасної молоді та попередніх поколінь ХХ століття;
- представити вчинковий сценарій особистісного розвитку як можливо актуальний для успішного соціального і духовного становлення учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Учинок і особистісне самоствердження.

Продовжуючи напрацювання С. Рубінштейна щодо визначення природи психіки, специфіки людського способу існування, В. Роменець, як відомо, ставив перед собою завдання: «розкрити відношення людина – вчинок – світ». При цьому вчений зауважував, що вчинок у даному випадку виступає не лише як опосередковуюча ланка, а є «всеохоплюючим зрізом буття», де в певному розумінні і людина, і світ постають як діалектичні моменти, взаємозалежні феномени [7, с. 12]. Своєрідна діалектика загального розвитку двох світів пояснюється, за словами українського науковця, тим, що у творчому характері ситуації вчинку свідомість особистості переступає власні

межі і спрямовується до «великого світу». Прагнення його пізнати є настільки всеохоплюючим для особистості, що у вчинковий акт вона вкладає всі свої духовні сили. У такий спосіб відбувається її духовний розвиток і становлення, але в той же час відбувається і розкриття та саморозкриття «великого світу», який пізнає себе через особистість в кожному конкретному випадку людського існування. За логікою В. Роменця, вчинок формує і виявляє як найістотніші сили самої особистості, так і потенційні можливості «великого світу», він є «вузловий осередок буття», в якому виявляється творча взаємодія людини і світу та відбувається процес їх постійного самоперевершення, що є основою для продовження життя на духовних засадах, в нових обрисах, формах, історичних реаліях. Відтак, у працях українського науковця було закладено наукове розуміння вчинку як універсальної форми руху, розвитку, саморуху психічного [8, с.11].

У подальшому істотні ознаки вчинку як психологічного феномену, «який є осередком психічного» [8, с.11], були теоретично упорядковані та розвинені Т. Кириленко, І. Манохою, О. Старовойтенко, В. Татенком, Т.Титаренко й іншими учнями та послідовниками засновника вчинкового підходу в психології. Проте й досі залишаються не розкритими ряд моментів, що дозволили В. Роменцю визначати вчинок як єдино можливий спосіб автентичного існування людини в світі і як всезагальний філософський принцип, що «допомагає тлумачити природу людини і світу в їхніх пізнавальному та практичному відношеннях» [7, с. 13]. Так, зокрема, розуміючи вчинок як «соціальний акт, що об'єднує людину і світ шляхом взаємних комунікацій окремих особистостей, особистісних світів», [7, с.21-22], вчений зауважував, що остаточною ціллю вчинку є не творчість і не матеріальний результат, а особистісне *самоствердження через комунікацію*, оскільки

в ній може бути виражений загальний смисл вчинку в єдності його індивідуального і соціального моментів [7, с. 25]. Саме комунікація виступає, на думку українського науковця, найважливішим визначенням учинку, в якому людина звертається до великого матеріального світу, змістовно взаємодіючи з ним. В якості специфічних ознак учинкової комунікації вчений виділяв *гідність як провідну рису особистості і вкорінення в людську духовність*. [7, с. 27]. Тому він запропонував науковому загалу вважати вчинок засобом і умовою вирішення найважливішої проблеми в цьому світі – проблеми створення цінностей та їх розподілу на основі визнання екзистенціальної тотожності безлічі особистісних світів [7, с. 22].

В. Роменець зазначав, що усвідомлений як продуктивний обмін духовними змінами між близькими на духовному рівні особистостями, вчинок становить живу прогресуючу комунікацію завдяки тому, що русійним принципом його здійснення стає принцип заповнювання, завершеності «кулі буття» [7]. Таким чином, остаточним його смислом є *прогресуюче життєствердження*, а це означає не що інше, як те, що в психологічному плані вчинок є онтичним механізмом соціалізації людини, до того ж неманіпулятивного, а вірніше надманіпулятивного характеру. Порівнюючи його дію з дією інших механізмів впливу на людину, можна стверджувати, що він дозволяє людині бути собою, а не тим, що він неї очікують інші. У такий спосіб, з одного боку, не переривається зв'язок поколінь при передачі соціального досвіду (доказ існування іншого, за словами В. Роменця, слід шукати у спрямованості вчинків), а з іншого – кожне нове покоління отримує шанс вирізнитися у притаманний лише йому спосіб, пропонувати світу себе і тільки себе та у власному діянні постійно змінюватися і змінювати світ.

Це єдиний у природі людського розвитку і соціального становлення механізм, який включає і забезпечує в подальшому дію «суб'єктного механізму самопотенціювання» (В. Татенко). Учинкова ситуація, в яку потрапляє людина, спричинює «суперечність між прагненням до самовизначення, до самостійності у рішеннях і обмеженістю внутрішніх ресурсів, необхідних для їх реалізації, «пробуджує»... потенційну інтуїцію суб'єктного ядра» [10, с.26]. Сказане є важливим для розвитку людини на будь-якому відрізку її життя, адже завдяки вчинку постійно продовжує «розігруватися» конфлікт між пізнаним, освоєним нею і ще непізнаним, неосвоєним. Для юнацтва ж учинкування є способом активізації власних духовних сил, можливістю «реалізувати тенденцію бути» [1, с. 58] і пізнати життя як досконалу форму гармонійного існування у Всесвіті. Завдяки розвитку вчинкового потенціалу молодь стає спроможною вперше ставити перед собою життєві завдання (Т. Титаренко) і відповідним чином діяти, духотворити, долаючи часові і просторові обмеження, зреалізовуватися як людина. Учинок дозволяє їй задовольнити свої перші глибинні і сутнісні життєві домагання, як то: впливати на оточення, світ в цілому, переструктурувати середовище у відповідності зі структурою особистісних смислів (автентичне буття), довизначати, добудовувати, удосконалювати це середовище, світ. К. Юнг означував це як місію людини у світі [14, с. 23]. А якщо зважати на те, що завдяки вчинку «встановлюються міжлюдські стосунки і розгортається гама моральності або аморальності людського співжиття» [7, с. 26.], то свідомі вчинки стають школою і шляхом життєствердження для молоді.

Зміна поколінь: учинковий вимір. У всі часи людство так чи інакше стимулювало молодь до звернення тих чи

інших учинків та створювало інколи свідомо, інколи ні відповідні психолого-педагогічні умови для здійснення останніх. Одні вчинки отримували схвалення оточення, інші – засуджувалися. Отож, соціальний супровід морального зростання нових поколінь був досить різним і впродовж історичного розвитку людства перетворювався в своєрідні виховні сценарії, «сценарії-для-поведінки-в-ситуаціях» (М. Слюсаревський). Кожна епоха вносила свої корективи в ці сценарії або створювала власні, істотно відмінні від попередніх.

Слід відзначити, що на якихось етапах розвитку суспільство нібито забуває про вчинок, і люди роблять так би мовити вчинковоподібні речі. Актуалізується ідея вчинку лише тоді, коли суспільство знаходиться в кризовому стані і потребує дієвих механізмів виходу зі складних соціально-політичних, економічних, духовно-екзистенційних ситуацій. У таких умовах відбувається повернення до онтичного способу передачі соціального досвіду, оскільки вчинковість забезпечує постійний розвиток і щоразу новий вибух наукової, технічної, художньої та іншої творчості людства.

Кінець XX – початок XXI століття позначився саме такою ситуацією суспільного розвитку і тому цілком природним є звернення до вчинкового способу буття людини, а відтак і до теорії вчинку в надії отримати відповідь щодо перспектив організації процесу соціалізації молоді. Тож стає зрозумілим виникнення та утвердження в Україні наукової школи вчинку, поширення досліджень, у яких ця категорія є ключовою як у теоретичному, так і методологічному планах.

Складніше відповісти на інше питання: які вчинки є близькими для сучасної молоді, що вона вибирає і чому? Представники наукової школи О. М. Леонтьєва в даному разі пропонують розглядати процес соціалізації як

засвоєння новими поколіннями «зразків учинків», якими сповнена історія. У. М. Мамардашвілі це оформилося у положення про вільний (і тому відповідальний) вибір людини, який здійснюється «завжди в лоні попередніх зразків-учинків» [4]. О. Соколова пише про перетворення ідеальних форм в «реальні форми» діяльності людини завдяки «естетизації» вчинку [1, с. 141].

Процес цей до кінця ще не осмислений науковцями і практиками, втім наслідування ідеальних форм поведінки завжди було популярним у адаптивно-виховних практиках соціалізації молоді, де вчинок у більшості своїй перетворювався на вчинковоподібні наслідувальні дії. Але у такий спосіб вихолощувалася сутність процесу духовного розвитку окремої особистості і, власне, сенс процесу інтеріоризації, адже, як свідчить В. Роменець, у вчинковій дії людина піднімає до драматизму всі скарби *свого* духу [7].

Ілюстрацією подібних сценаріїв розвитку особистості стали виховні практики, технології виховання підростаючого покоління ХХ століття. Навіть кращі радянські школи зорієнтовували молодь на копіювання чужих духовних надбань переважно героїчного змісту. Епоха тоталітаризму вимагала виховних сценаріїв, які так чи інакше відповідали б завданню ідеологічного впливу на маси і свідомість людей була заповнена жагою героїзму.

Даний феномен є досить цікавим. З одного боку, людина як така не може не перевершувати себе, інакше вона перестає бути людиною. Вона змушена вчиняти, щоб жити по-людськи. З іншого – тоталітаризму, орієнтованому на маніпулювання свідомістю, ні в якій мірі не притаманна турбота про особистісний саморозвиток членів суспільства, адже це загрожує основам його існування.

Розв'язання цієї суперечності стає можливим, якщо від уявлення про «зразки вчинків» піднятися до уявлення

В. А. Роменця про вчинок як онтичний механізм самотворення і саморозвитку особистості. При цьому значення вчинків як зразків не відкидається. Просто цьому підходу відводиться відповідне місце.

Крім того слід врахувати історико-психологічну логіку розвитку суспільства, вибудовану В. А. Роменцем на основі вчинкового підходу. На думку вченого, основний зміст головних етапів історії всесвітньої психології позначають моменти вчинку – ситуаційний, мотиваційний, дії і післядії. До того ж кожен історичний період «розробляє» переважно якийсь один учинковий компонент.

Так, ситуаційна сторона вчинку виявляє себе в міфологічній психології, психології Давнього світу і Середніх віків. На цьому історичному етапі психіка тлумачиться науковцем шляхом «співставлення з основою», виводиться з неї, а результати наукового пізнання втілюються в поняттях душі, мікрокосмосу-макрокосмосу. Мотиваційна сторона вчинку визначає основні віхи становлення психології в епоху від Ренесансу до Просвітництва включно. Тут «діалектична зміна психічних явищ (феноменів) розглядається як спосіб самопізнання духу, матерії», а сама феноменологія зміни психічних явищ як унікальна і така, що має власну динаміку і закони пізнання реальності у співвідношенні її мотиваційних, інтелектуальних і вольових сил». А дієва сторона вчинку і його післядія стають у вченні В. Роменця особливим фокусом у вивченні психології XIX і XX ст.. і визначає він цей період як «освоєння», вказуючи, що його змістом є «психіка, що адаптивно-творчо освоює світ в моральній, художній, науковій, технічній формах» [8, с. 11].

Стосовно XXI століття прогнозів у теорії вчинку ми не знаходимо, але цілком очевидно, що його сенс і значення для розвитку людської психіки визначається

історико-психологічної рефлексією щодо вже пройденого відрізка суспільного розвитку та «відкриттям нових горизонтів» невідомого і непізнаного майбутнього. Таким чином, до розуміння нашої епохи доцільно підходити з позиції двох вчинкових моментів - післядії та ситуації, що з'являється за нею. У даному випадку унікальність хронотопних характеристик нашого часу можна визначити діалектикою розвитку складових архітектоніки вчинку, коли один учинковий компонент, що відбувся, зумовлює появу наступного. У цьому контексті наша епоха постає як час осмислення пройденого і здійснення завдяки останньому свідомого, вільного та відповідального вибору у бік майбутнього для людства з людським обличчям. А отже покоління, що живуть сьогодні, повинні визначитися з надбаннями і поразками минулого та акумулювати всі свої інтелектуальні, вольові, духовні зусилля, готуючи ґрунт для нової епохи соціо-культурного розвитку.

І саме молодь стає тим лакмусовим папірцем, який свідчить, по-перше, про нові епохальні зрушення в свідомості суспільства, по-друге, про готовність психіки в цілому до нового пізнання реальності та освоєння світу на вищому, духовно-екзистенційному рівні. Звідси бере коріння невдоволеність молоді соціально-культурним станом суспільства, ігнорування нею сценаріїв, що пропонує старше покоління, і дивний, інколи ледь помітний, а інколи навіть такий, що відчайдушно кричить, смуток за загальнолюдськими цінностями Істини, Краси, Дружби, Любові, Добра, Взаєморозуміння, Підтримки.

Можна стверджувати, що сучасну молодь характеризує інтуїтивне, онтичне прагнення до «справжнього» – того, що відчували попередні покоління, що закладено в людині на рівні архетипового, визначає її вікові новоутворення, і врешті-решт того, що може допомогти заповнити власну «кулю буття» (В. Роменець) і

подолати загальну духовну кризу людства. При цьому найактуальнішим для неї природно стає вчинок Пізнання і Самопізнання, що виходить з полону історичного забуття, по-перше, як відповідь на вимоги науково-технічного прогресу, по-друге, як спосіб зрозуміти наслідки останнього як для людства, так і для біосфери, адже не секрет, що людина катастрофічно втрачається зв'язок з останньою, а відтак втрачає зв'язок і з усім живим. Саме завдяки вчинку Пізнання і Самопізнання сьогодні з'являються проекти на кшталт проекту психоекологічного оновлення (О. Донченко), і ми починаємо говорити про психоекологічну узгодженість з іншою людиною і цілим світом [5]. Можливо, це і стане початком того шляху до здійснення великих учинків, спрямованих на відновлення гармонії людства зі Всесвітом, про які мріяв великий філософ і гуманіст своєї епохи В. Роменець?

Варто також враховувати той факт, що науково-технічні здобутки ХХІ століття максимально загострили проблему міжособистісного спілкування, «комунікації особистостей в її етичному, моральному відношенні», що може відбуватися лише в «сукупному творчому акті всіх людей» (В. Роменець). Таким чином, під загрозою опинився «великий монізм Всесвіту як єдності особистісних існувань» [7, с. 22-23], і це теж спричинило гострий дефіцит духовних цінностей. Молодому поколінню катастрофічно не вистачає специфічно людських стосунків внаслідок все більш популярного режиму відносин «дитина – суспільний предмет». І лише вчинок як «акт особистісного самоствердження на основі утворення спільності з іншими індивідами» [7, с. 27] може зарадити такому положенню речей, насамперед вчинок Краси людських стосунків.

Сьогоднішнє молоде покоління розуміє найголовніше: вимога часу – за будь-яких обставин бути

собою, а не наслідувати запропоновані моделі поведінки. Це ще один аргумент на користь того, щоб проявити всі свої людські якості і властивості, а проявити їх можна лише обравши вчинковий шлях освоєння світу, поєднавши духовні переживання з духовно-творчими діями (Т. Кириленко, В. Татенко). Зрештою саме так можна піднятися до «вчинку Служіння та вчинку Відданості» (І. Бех) як вершини розвитку духовно-практичної особистісної сфери. Це набагато складніший і відповідальніший шлях становлення соціальності та духовності цілого покоління.

В. Роменець вірив у можливість такого розвитку подій, стверджуючи, що відкритість особистості полягає не в тому, що її можна відкрити як мушлю, а в тому, що вона сама себе відкриває, поширюючись на весь доступний для неї світ [7, с. 23]. Тому наука має запропонувати психолого-педагогічній практиці такі соціалізувальні сценарії для молоді, які мали б на меті не цілеспрямоване з боку дорослих формування особистості, а створення умов для спільного вчинкового освоєння горизонтів непізнаного на основі співпереживання, співучасті і готовності до спільного діяння на емоційному, когнітивному чи поведінковому рівні.

Вчинковий сценарій процесу соціалізації сучасної молоді. Такий сценарій на сьогоднішній день розроблений і апробований психологами-науковцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та педагогами-практиками Черкащини на базі експериментального середнього навчального закладу всеукраїнського рівня - Канівської гімназії імені Івана Франка, що отримала символічну назву Школи вчинку (2007 – 2011 р.р.). Мова йде про психолого-педагогічну технологію організації навчально-виховного процесу в школі на засадах суб'єктно-вчинкового підходу. В основу

технології покладено ідею спільного вчинку дорослих та дітей, який розуміється нами вслід за В. Татенком як особлива система взаємодії людини з людиною, що передбачає спільне творення його учасниками унікальних, а також індивідуально і соціально значущих смислів і цінностей, що визначають рух до вищих рівнів автентичності людського буття [11]. У цілому зазначений феномен розглядається сучасними науковцями водночас як джерело і вираження духовного впливу людини на людину, як «основи виховання та саморозвитку особистості» (О. Старовойтенко, В. Татенко). Тому саме спільний вчинок в умовах даної технології визначається як базовий інтегративний механізм соціалізації учнівської молоді, а зміст виховання розглядається у зв'язку з такими поняттями як суб'єктність, учинковість, самовизначення, відповідальність за вчинене, духовність, духовні цінності, ціннісна система, моральність, особистість, життєва компетентність, стиль життя. Призначення технології - створити «МІ-режимний» простір співіснування дорослого та дитини і уможливити процес їхнього спільного вчинкування.

Метою такого виховного сценарію є розвиток в усіх учасників освітнього процесу і насамперед у старшокласників суб'єктно-вчинкової активності шляхом залучення їх до вчинкових ситуацій у соціальному повсякденні та досягнення ними рівня психологічної готовності до вчинку. Остання розглядається нами як «специфічне соціально-психологічне новоутворення, що виникає в особистості внаслідок появи певного все більш усвідомлюваного досвіду автентичного співбуття з іншими в умовах суб'єктно-вчинкової взаємодії й інтегрує в собі ряд таких ознак, як: розвинена мотивація самоактуалізації, інтернальний локус контролю, значний духовно-творчий і морально-творчий потенціал, визнання самоцінності іншої

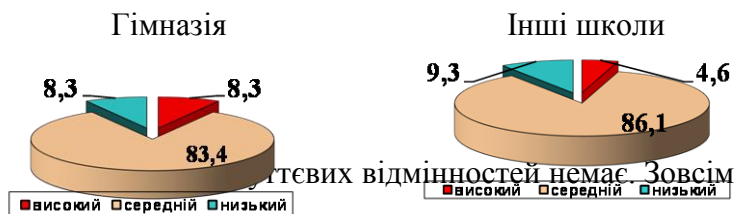
людини, усвідомлення її унікального значення для власного життя і розвитку, орієнтація на «Я-ТИ-МИ режимну» систему стосунків, що знаходить вираження у відповідних ціннісних орієнтаціях, смислах і формах поведінки» [13, с. 137].

Зважаючи на це, маємо підстави психологічну готовність до вчинку вважати інтегральним показником особистісної зрілості учнів, рівня їх соціалізованості, підготовленості до дорослого життя в сучасному глобалізованому світі, що динамічно змінюється.

Але наскільки вищезазначене соціально-психологічне новоутворення представлене в психічній організації нашої учнівської молоді? І чи високими є його показники у випускників загальноосвітніх навчальних закладів, чий процес навчання і виховання відбувається в рамках традиційних освітніх орієнтирів?

Як показали результати констатувального експерименту, проведеного у 2008 році на базі загальноосвітніх шкіл м. Канева Черкаської області, за умов дії звичних для нас освітніх парадигм 9% випускників шкіл переступають поріг дорослого життя з низьким рівнем психологічної готовності до вчинку, 86% - із середнім і лише 5% респондентів показують високий рівень особистісної зрілості, підготовленості до дорослого життя.

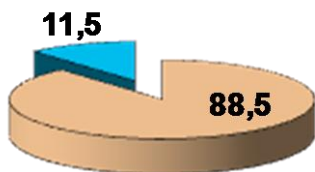
Оскільки діагностична процедура відбувалася безпосередньо перед здійсненням формувального впливу, цікаво було порівняти отримані дані окремо по гімназії, що пізніше виступила експериментальним майданчиком для апробації розробленої технології, та по інших школах міста Канева. Порівняльні дані щодо рівня психологічної готовності учнів до вчинку до експерименту можна побачити нижче (див діаграми 1,2):

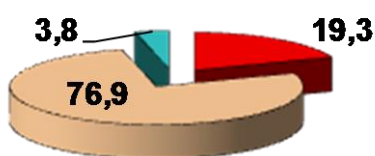
іншу картину спостерігаємо після формувального експерименту. Тим більш переконливою вона стає, якщо розглядати динаміку рівня психологічної готовності учнів до вчинку до експерименту і після нього в контрольній та експериментальній групах (див. діаграми 3,4 та 5,6):

Контрольна група

До експерименту

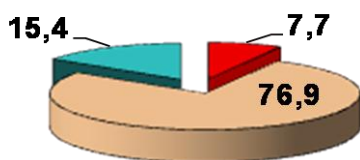

Після експерименту

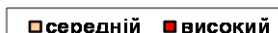

Експериментальна група

До експерименту

Після експерименту

Варто зазначити, що в якості респондентів контрольної групи виступили учнів однієї з кращих шкіл

міста, які як за оцінками незалежних експертів, так і за діагностичними даними відповідної комплексної методики вивчення психологічної готовності учня до вчинку були за деякими показниками навіть в кращому становищі, ніж учні гімназії.

Арсенал засобів виховного впливу у формувальному експерименті склали спеціально розроблені і апробовані в Школі вчинку протягом 2008 – 2010 років психотехніки, як-то: тренінг розвитку вчинкової активності, експериментальна програма тематичних виховних годин для учнів 5 – 11 класів на вчинковій основі, методика організації спільних учинкових справ та проєктів, пізнавально-розвивальних студій, семінар-практикум «Основи шкільного конструювання», методика проведення ток-шоу з науковцями та представниками громади (як відкритий діалог дорослих і дітей), створення учнями пізнавальних комп'ютерних та епістолярних самопрезентацій власних думок і вчинкових дій. Зміст і логіка реалізації психолого-педагогічної технології визначалися структурно-динамічними характеристиками вчинку, послідовністю переходу від його ситуаційного компоненту до мотиваційного і далі – до дії та післядії, що знайшло відображення у відповідній психотехнічній процедурі психологічного впливу на особистість вихованців [12].

Важливим результатом вищезазначеної експериментальної роботи науковців і практиків стало підтвердження наукової гіпотези щодо значущості механізму спільного вчинку для соціалізації молоді на сучасному етапі розвитку суспільства та унікальності соціально-психологічних можливостей духовного взаємовпливу людини на людину. Так, зокрема, вони повністю підтверджують теоретичні положення В.Роменця щодо суттєвих змін у виборі сучасною молоддю способів і

засобів життєствердження, зміщення життєвих установок з простого наслідування і репрезентації ідеальних зразків поведінки минулих поколінь на вчинкове життєреалізування. Той факт, що молодь сприймає вчинковий механізм саморозвитку і соціалізації як оптимальний, говорить про те, що вона прагне до духовних самозмін і соціальної взаємодії на засадах людської гідності і відповідальності. При цьому перевагу сучасна молодь, зокрема учнівська, віддає вчинку Дружби, Любові, Добра, Служіння людям, що свідчить про те, що вона відчуває гострий дефіцит людського взаєморозуміння, співчуття, взаємопідтримки і тому прагне включитися у вчинкові ситуації саме такого формату, аби заповнити відповідні духовні пустоти суспільного життя.

Цікаво, що перевагу героїці згідно діагностичних даних віддали лише 16,6 % старшокласників Школи вчинку, до того ж вона носить характер наблизений до вчинку Служіння людям (спасіння людського життя під час пожежі, порятунок потопаючого, допомога групі зійти одинаку на гору, дістати сонце для людей та інш.). Всі інші старшокласники (83,4%) визначили свої вчинкові домагання в межах учинків Пізнання і Самопізнання, Краси, Добра, Любові, Істини, Служіння людям.

Варто відзначити, що готовність до індивідуального вчинку Пізнання в учнівській молоді є значно вищою, ніж готовність до спільного вчинкового освоєння світу. Це можна пояснити і особливостями розвитку людської психіки, і соціально-культурною ситуацією розвитку сучасної молоді. Але в той же час це говорить і про втрату довіри останньої до способів і засобів освоєння світу та тих пізнавальних технік, сценаріїв, що їм пропонуються. А можливо старше покоління вже не так і прагне відповідати вимогам науково-технічного, інформаційного сьогодення і включатися в складний процес його спільного

пізнання? Такі думки не є випадковими. Учні і вчителі, які взяли участь у спільних вчинках Пізнання (найскладніші за організацією і здійсненням з ряду об'єктивних і суб'єктивних причин) зробили однозначний вибір щодо спільного вчинку Пізнання, зазначивши свою готовність також і до подібного індивідуального вчинкування.

У цілому ж можна стверджувати, що на готовність молоді до вчинкування значною мірою впливає отриманий нею вчинковий досвід. Так, вплив послідовно застосованих психотехнік, участь у виховних психомистецьких, добротворчих та суспільно значущих проектах, отриманий власний досвід вчинкування в часово-просторових координатах здійснення експерименту суттєво позначився на готовності випускників Школи вчинку до здійснення вчинку загалом та спільного вчинку зокрема. Ще одним досить цікавим і важливим моментом проведеної дослідно-експериментальної роботи є те, що учні - учасники експериментальних груп виявили насамперед готовність до вчинку та спільного вчинку Краси та Служіння людям, що свідчить про досить високий рівень розвитку їхньої духовно-практичної сфери та готовність зреалізувати свій вчинковий потенціал в різних вчинкових формах: естетичній, науковій, технічній та інш. А отже сьогодні за спеціально створених психолого-педагогічних умов розвитку та саморозвитку молоді, остання може бути цілком готовою до подолання суспільної кризи і визначення нових орієнтирів подальшого розвитку людини в складному і мінливому світі.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Як справедливо зауважував В. Роменець, універсальний і єдиний у своєму роді осередок людської діяльності – вчинок – виражає спосіб існування людини в світі і виступає постійно діючим фактором історичних

форм прогресу. Проте головна увага сьогодні повинна бути звернена на те, в яких нових психологічних та етичних формах має здійснюватися вчинок. Залишаючись як і раніше чи не єдиним засобом підтримки людства на рівні морального ідеалу, вчинок наповнюється новим змістом і виявляє себе в різних формах духовно-практичного освоєння світу: естетичній, науковій, технічній, інш.

З ряду об'єктивних та суб'єктивних причин все помітнішим стає інтерес сучасної молоді покоління до вчинків Пізнання, Краси, Добра, Любові, Служіння людям. За такого стану речей учинковий сценарій виховання дітей та молоді є достойною альтернативою тим виховним орієнтирам та технологіям, які не відповідають вимогам часу.

Подальші наукові розвідки в даному контексті можуть бути спрямовані на вивчення соціально-психологічних особливостей як самої практичної реалізації учинкового сценарію виховання молоді, так і його зреалізованості, що має знайти підтвердження у виборі молоддю відповідної вчинкової життєвої стратегії.

Література

1. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр. / Київ. Нац. ун-т Тараса Шевченка; редкол.: В. І. Судаков (та ін.). – К. : Логос, 2011. – Т. 1: спецпроект: «Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність» з нагоди 85-ї річниці від дня народження фундатора вітчизняної історико-психологічної науки
2. В. А. Роменця. Методологічні проблеми психології. Психологія творчості. – 206 с.
3. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. посібник. – К. : Вид-во нац. авіац. Ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.

4. Зинченко В. П. Посох Осипа Мандельштама и Трубка Мамардашвили. К началам органической психологи / В. П. Зинченко. – М. : Новая школа, 1997. – 336 с.
5. Ковалев В. І. Личность, время, культура в их органической взаимосвязи: темпорально-психологический поход//Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність» – К. : Либідь, 2006. – С. 362–367.
6. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию / М. К. Мамардашвили. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
7. Основи фрактальної психології: Проект психоекологічного оновлення / за ред О. А. Донченко. – К. : Міленіум, 2006. – 472 с.
8. Педагогічна спільнота : психосоціальний аспект. Колективна монографія. // за ред. О. А. Донченко. – К., – 2007. – 192 с.
9. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 11–36.
10. Роменец В. А. Предмет и принципы историко-психологического исследования / В. А. Роменец. – К., 1989. – 42 с.
11. Слюсаревський М. М. «Ми» і «Я» в сучасному світі: Вибрані твори. – К. : Міленіум, 2009. – 340 с.
12. Татенко В. О. Суб'єкт психічної активності в онтогенезі: автореф. дис. ... на здобуття ступеня докт. психол. наук / В. О. Татенко. – К., 1997. – 44 с.
13. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. посібник. – К. : Вид-во нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.

14. Школа вчинку: від теорії до практики: наук.-метод. посібник / за заг. ред. В. Д. Шульги. – Черкаси: видавництво ЦНТІ, 2011. – 300 с.
15. Шульга В. Суб'єктно-вчинковий вимір виховання особистості // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2, С. 135–140.
16. Юнг К. Дух и жизнь. Воспоминания, сны, размышления. М., 1996.

The study attempts to analyze the main trends in the formation of sociality and spirituality of today's youth in the context of the psychology of performance.

Key words: *action, joint action, involving a joint act, the history of psychology vchynkovyy principle, subject-vchynkova paradigm.*

В исследовании предпринимается попытка проанализировать основные тенденции становления социальности и духовности современной молодежи в контексте психологии поступка.

Ключевые слова: *поступок, общий поступок, готовность к совместному поступку, вчинковий принцип истории психологии, субъектно-поступков парадигма.*